

Tribunal u Hagu

POGLED IZ HAGA: KANCELARIJA HAŠKOG TRIBUNALA U BEOGRADU

Etničko čišćenje u Prijedoru

Samo u opštini Prijedor, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju optužio je 27 osoba, a do sada osudio njih 13

"Od moga odlaska, 23. maja, kada su kući došli po mene, živim kao u nekom drugom svijetu. Čini mi se da sve ovo što se sa mnom događa kao da je neki ružan san, košmar, i prosto ne mogu da shvatim da je ovako šta moguće... Pitam se samo kome sam se i sa čim tako zamjerio da moram proći kroz sve ovo. Ali, ja ipak vjerujem u pravdu, istinu i to da će se sve razjasniti."

Ovo su reči prof. Muhameda Čehajića, bivšeg predsednika opštine Prijedor, grada na severozapadu Bosne i Hercegovine koji je postao sinonim za najužasnije zločine koji su se dogodili tokom rata u bivšoj Jugoslaviji. Nakon što su srpske snage preuzele kontrolu nad opštinom 30. aprila 1992. on je bio prva osoba kojoj je bio

uskraćen pristup u sopstvenu kancelariju u zgradi opštine. Muhamed Čehajić je ove reči poslao u pismu svojoj ženi ubrzo nakon što je uhapšen 23. maja u poslepodnevnim časovima. Kasnije je prebačen u logor Omarska gde je ubijen. Reči Muhameda Čehajića su primer stradanja na hiljade ljudi koji su bili žrtve zločina snaga bosanskih Srba koji su počinjeni na sveobuhvatan i sistematski način u opštini Prijedor 1992. godine.

Reči Muhameda Čehajića često predstavljaju nadu mnogih žrtava da će se ostvariti pravda. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju posvetio se ostvarivanju pravde za žrtve kao što je prof. Čehajić u mnogim delovima bivše Jugoslavije. Samo u opštini Prijedor MKSJ je optužio 27 osoba, a do sada osudio njih 13.

Počinitelj na najvišem nivou koga je Međunarodni sud osudio za zločine počinjene u Prijedoru je Milomir Stakić, nekadašnji politički lider bosanskih Srba sa vrha opštinske vlasti nakon što su je zauzele snage bosanskih Srba. MKSJ je Milomira Stakića osudio na 40 godina zatvora zbog njegove odgovornosti za istrebljivanje, ubijanje i progone na hiljade nesrpskih civila u opštini. U prvostepenoj presudi navedeno je da je postojao ...rasprostranjeni obrazac zlodela počinjenih nad prijedorskim Muslimanima 1992. koji je dokazan van razumne sumnje." Presuda Međunarodnog suda protiv drugih osuđenika utvrdila je niz uznemiravajućih činjenica o stradanju više hiljada žrtava, uključujući i masovna ubistva u logorima u Omarskoj, Keratermu i Trnopolju, u gradovima i selima naseljenim bosanskim muslimanima širom opštine kao i na planini Vlašić, koji su svi bili deo ovog sveopšteg niza zločina.

Nezakonit državni udar

S obzirom na znatan broj predmeta koji su pred Međunarodnim sudom presuđeni u vezi sa zločinima u Prijedoru, danas postoji niz činjenica koje se ne mogu osporiti. Među njima su i one u vezi s prvim koracima koje su napravile političke, policijske i druge snage bosanskih Srba kako bi zauzele opštinu Prijedor.

Srpske političke snage bile su zabrinute zbog promena u demografskoj ravnoteži u korist muslimanske populacije. To je postalo jedno od glavnih pitanja u političkom životu opštine tokom 1991. i 1992. godine.

Tokom rata u Hrvatskoj 1991, rasle su tenzije između srpske zajednice u Prijedoru i njegovih muslimanskih i hrvatskih zajednica. Došlo je do velikog priliva srpskih izbeglica iz Slovenije i Hrvatske u opštinu, dok su Muslimani i Hrvati istovremeno počeli da odlaze zbog sve većeg osećaja nesigurnosti i straha.

Prosrpska propaganda je postajala sve očiglednija. Srpska paravojna formacija zvana „Vukovi sa Vučjaka“ zauzela je prijemnik na Kozari avgusta 1991. Emitovanje programa TV Sarajevo je prekinuto i zamenjeno je emitovanjem programa iz Beograda i Banja Luke. Taj program se sastojao velikim delom od intervjua sa političarima Srpske demokratske stranke (SDS) koji su tvrdili da su Muslimani i Hrvati želeli da unište Jugoslaviju dok su Srbi težili da je sačuvaju. Srpski mediji takođe su propagirali ideju da su Srbi morali da se naoružaju kako bi izbegli pokolj sličan onom koji se dogodio u Drugom svetskom ratu.

Na sastanku SDS Skupštine opštine Prijedor 27. decembra 1991. predstavnici SDS odlučili su da svrgnu postojeće legitimne vlasti u Prijedoru i zamene ih ljudima iz stranke ili onima koji su joj bili lojalni, kao i da formiraju nezavisne srpske organe vlasti. Na sastanku 7. januara 1992. srpski članovi Skupštine opštine Prijedor i predsednici lokalnih opštinskih odbora SDS proglasili su Skupštinu srpskog naroda opštine Prijedor. Milomir Stakić je izabran za Predsednika ove Skupštine.

Krajem aprila 1992, u opštini je osnovan niz tajnih srpskih policijskih stanica, a preko 1.500 naoružanih muškaraca bilo je spremno da preuzme kontrolu nad institucijama vlasti u Prijedoru. U noći između 29. i 30. aprila 1992, srpske snage zauzele su Prijedor „bez ijednog ispaljenog metka“. Srpski radnici Stanice javne bezbednosti i rezervne policije okupili su se u Ćirkin polju, delu grada Prijedora. Podelili su se u pet grupa. Jedna grupa bila je odgovorna za zgradu Skupštine opštine, jedna za SUP, jedna za sudove, jedna za banku i poslednja za poštu.

U predmetu protiv Milomira Stakića Pretresno veće je presudilo da je preuzimanje Prijedora predstavljalo nezakonit državni udar koji je mesecima bio planiran i koordiniran, a čiji je krajnji cilj bio stvaranje srpske opštine koja bi na kraju bila deo zamišljene čisto srpske države.

Rašireni i sistematski zločini

Većina zločina za koje je Međunarodni sud sudio počinjeni su nakon što su političke, vojne i policijske snage bosanskih Srba preuzele kontrolu nad Prijedorom. Tada su osnovani logori Omarska, Keraterm i Trnopolje, koji su bili poznati po okrutnosti zločina koji su u njima počinjeni. Dokazni materijali u brojnim predmetima pred MKSJ pokazali su da Omarska, Keraterm i Trnopolje nisu slučajno osnovani: bili su rezultat smišljene politike nametanja sistema diskriminacije protiv stanovništva nesrpske nacionalnosti u Prijedoru.

Svet je saznao za brutalnost logora Omarska kroz slike objavljene u međunarodnim medijima na kojima su prikazani izgladneli zatvorenici. Slike britanske televizijske kuće ITN podstakle su svetsku javnost i brzo izazvale osudu. Istom brzinom su usledile kontroverze u vezi s tim snimcima, tako da su neki tvrdili da su lažni, te da se zločini počinjeni u logoru i oko njega nisu ni dogodili.

Avgusta 1992, tadašnji predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić dozvolio je britanskoj televiziji ITN da ode u Prijedor i istraži navode o kršenju ljudskih prava u jednom broju logora osnovanih na tom području. Ekipa snimatelja je pitala zatvorenike šta se u logoru događalo. Pitali su zatvorenike i koliko su dugo tu, odakle su, da li su ih tukli. Neki zatvorenici su odgovorili na ova pitanja. Drugi su rekli: „Hvala što pokušavate da nam pomognete, ali nemojte nam još više pogoršavati položaj.“

Ovaj televizijski snimak prikazan je na skoro svakom suđenju pred Međunarodnim sudom u vezi s logorom Omarska, nekadašnjim rudnikom gvožđa. Zadatak sudija Međunarodnog suda upravo jeste da provere autentičnost i verodostojnost svakog dokaza koji prime. Prilikom svakog prikazivanja snimka, odbrana je imala mogućnost da ga ospori. Sudije su svaki put prihvatile snimak kao autentičan. Nezavisno od MKSJ, snimci ITN su bili tema sudskog procesa povodom klevete u Velikoj Britaniji. U tom predmetu, porota je jednoglasno utvrdila da je film autentičan i oni koji su osporavali njegovu autentičnost su morali da plate odštetu od 375.000 britanskih funti.

Predmeti MKSJ u vezi sa zločinima počinjenim u logoru Omarska izvan svake sumnje pokazuju da slike ITN pružaju samo delić uvida u užase koji su se tamo dogodili. Logor Omarska je osnovan kao logor prvenstveno za zatvorenike nesrpske nacionalnosti. Iako je bilo Srba zatvorenih u logoru, bili su u manjini. Osnovan je krajem maja 1992, a zauvek zatvoren krajem avgusta 1992. Većina zatvorenika je držana u logoru negde do 6. avgusta. Tokom nepuna tri meseca kroz logor je prošlo više od 3.334 zatvorenika. Uslovi života su bili strašni, a zatvorenici su stalno zlostavljani.

Prva osoba koja je odgovarala pred Međunarodnim sudom za zločine počinjene u logoru Omarska bio je Duško Tadić, nekadašnji predsjednik lokalnog odbora Srpske demokratske stranke (SDS). MKSJ ga je proglasio krivim za niz zločina počinjenih širom Prijedora i u okolnim selima, u logorima i prilikom hapšenja pripadnika nesrpske nacionalnosti koja su se u početku događala dok je SDS preuzimao opštinu. Na početku preuzimanja došlo je do napada na mesto Kozarac kod Prijedora 24. maja 1992, u kom je dva dana dejstvovano artiljerijom i izvršen je napad trupama mehanizovane brigade. Ishod je bio oko 800 ubijenih civila od oko 4.000 stanovnika. Kada je grad zauzet, snage bosanskih Srba su počele da sakupljaju sve nesrpsko stanovništvo i isteruju ga peške iz te oblasti. Paravojne i vojne snage bosanskih Srba su prebile, opljačkale i ubile još mnogo civila u toku etničkog čišćenja Kozarca.

U toku okupacije Kozarca Duško Tadić je učestvovao u sakupljanju i nasilnom premeštanju civila. Pripadnici snaga bosanskih Srba su izdvojili mnoge civile iz kolone proteranih i ubili ih. Po preuzimanju Prijedora i okolnih oblasti snage bosanskih Srba su zatvorile hiljade muslimanskih i hrvatskih civila u logorima Omarska, Keraterm i Trnopolje.

Duško Tadić je posećivao logore, iako nije imao zvaničnu funkciju u njima. Sudsko veće je obraćajući se Dušku Tadiću pri izricanju presude o kazni zaključilo sledeće:

"... da ste u deset odvojenih slučajeva tukli, nožem napali i udarali 19 Muslimana u Kozarcu, u kasarni u Prijedoru te u logorima Omarska i Keraterm, te da ste učestvovali i pomagali u premlaćivanju jednog muslimanskog zatvorenika i seksualnom sakaćenju jednog drugog zatvorenika u logoru Omarska. Pretresno veće je takođe zaključilo da ste ubili dvojicu Muslimana u Kozarcu prerezavši im grlo. ... Ova ste krivična dela počinili namerno i to sa sadističkom okrutnošću, uz korišćenje noževa, bičeva, metalnih poluga, drške pištolja, štapova tako što ste udarali nogama svoje žrtve i stezali omču oko vrata jedne žrtve sve dok se nije onesvestila."

U toku suđenja, Duško Tadić se branio alibijem da je živio u Banjaluci i radio na punktu Orlovci. Optuženi je još pod zakletvom svedočio da nikada nije bio u logorima Omarska i Keraterm, niti učestvovao u etničkom čišćenju Kozarca. Svedočio je da pet puta bio u Trnopolju, ali da nikada nije ulazio u logor. Pretresno veće je njegovo objašnjenje gde je bio u vreme navedenih zločina proglasilo neistinitim kao i njegov pokušaj da svoju suprugu upotrebi kao alibi. Sudije su ga proglasile krivim za okrutno postupanje i nehumane postupke prilikom učešća u ovom incidentu.

Ostali optuženi kojima je suđeno i koji su osuđeni pred Međunarodnim sudom za zločine počinjene u ovim logorima su Miroslav Kvočka, komandant logora Omarska, Mlađo Radić i Milojica Kos, obojica komandanti smene u Omarskoj, Dragoljub Prcać, zamenik komandanta logora Omarska i Zoran Žigić, koji nije imao zvanični položaj, ali je proglašen krivim za činjenje zločina u sva tri logora, Omarskoj, Keratermu i Trnopolju. Sumirajući nalaze u ovom predmetu, sudija Almiro Rodrigez je izjavio sledeće o uslovima u logoru Omarska:

"Zatvorenici dobijaju vrlo malo hrane, koja je često pokvarena, i gotovo nimalo vode. Klozeta tako reći nema, svoje prirodne potrebe treba zadovoljiti u kante ili čak često u uglu neke prostorije ili poda se. Bolesni ili ozleđeni zatočenici jedva da dobijaju ikakvu negu ili je uopšte ne dobijaju. Uopšteno govoreći, svi ti muškarci su mršavi, oslabljeni i još dodatno utučeni budući da stalno žive u klimi nasilja i straha. Ne znaju kada će biti prozvano njihovo ime. No znaju da kada budu prozvani, to neće biti toliko zbog toga da ih se ispita, koliko zato da ih se pretuče. ... Žene nisu bile premlaćivane, ali su, barem neke od njih, bile zlostavljane, a neke druge ili te iste i silovane. Drugim rečima, ne postoji niti jedno jedino mesto u krugu logora Omarska na kojem bi se zatočenik mogao osjećati bezbedno ili se jednostavno nadati da ga niko neće udariti niti podvrgnuti nekom obliku nasilja. ... Jednog oca na smrt prebijaju pred očima njegovog sina. Muškarci urlaju od bola, zidovi i podovi poprskani su krvlju. Muškarci koji se vraćaju živi imaju otvorene rane, ne mogu se držati uspravno, u nesvesti su. Leševi koje iznose imaju otvorene rane na lobanji, polomljene zglobove, prerezana grla. Neke od žrtava na kraju su dokrajčene metkom ..."

Veće nije našlo da su Miroslav Kvočka, Dragoljub Prcać, Milojica Kos, Mlađo Radić i Zoran Žigić učestvovali u osnivanju logora, niti u odluci da se isti otvore. Međutim, Pretresno veće je našlo da su bili potpuno svesni sistema progona sprovedenog u logorima i da su u njemu učestvovali, s punom svešću o tome šta rade.

Što se tiče krivičnih dela počinjenih u logoru Keraterm, nekadašnjoj fabrici keramičkih proizvoda u predgrađu Prijedora, sva trojica optuženih – Dušan Sikirica, komandant, i Damir Došen i Dragan Kolundžija, komandiri smene – izjasnili su se da nisu krivi te je suđenje počelo. Tek nakon što su dobili odluku da Raspravno veće neće odbaciti tačke optužbe protiv njih, sva trojica su sklopila Sporazum o potvrdnom izjašnjanju o krivici sa Tužilaštvom. U svojim sporazumima o potvrdnom izjašnjanju o krivici, Dušan Sikirica, Damir Došen i Dragan Kolundžija su prihvatili da ima dovoljno dokaznog materijala koji pokazuju da su bosanski Muslimani, bosanski Hrvati i drugi nesrbi bili izloženi nehumanim uslovima tokom svog zatočeništva u logoru Keraterm. U periodu otprilike od 24. maja do 5. avgusta 1992, ovi uslovi su obuhvatali nedovoljno hrane i vode, neadekvatnu medicinsku pomoć i negu, pretrpanost te nedostatak svežeg vazduha, fizičkih aktivnosti, i odgovarajuće higijene. Priznajući krivicu,

Duško Sikirica je naveo sledeće:

"Pošto sam uvideo i shvatio posledice, želim da kažem Raspravnom veću da se duboko kajem zbog svega što se desilo u Keratermu dok sam bio tamo. Jedino što osećam je kajanje zbog svih života koji su izgubljeni i života koji su upropašćeni u Prijedoru, u Keratermu, i nažalost, ja sam doprineo da se ti životi unište. Naročito mi je žao što nisam imao dovoljno moralne hrabrosti i snage da sprečim neke ili sve strašne stvari koje su se desile. Želeo bih da mogu da vratim vreme i da se ponašam drugačije. Svestan sam da time što preuzimam odgovornost za svoju ulogu u tim događajima moram biti kažnjen, i nadam se da će ono što me zadesi biti dobra lekcija onima koji se u budućnosti nađu u sličnoj situaciji..."

Prilikom odmeravanja kazne ovoj trojici, Pretresno veće je našlo da je leta 1992, logor Keraterm bio mesto gde su "...zatočnici bili izloženi nehumanim uslovima ... i gde je vladala atmosfera terora usled ponižavanja, maltretiranja i psihološkog zlostavljanja, koje je nanelo teške telesne i duševne povrede onima koji su bili očevici tih događaja.."

Još jedan optuženi koji se izjasnio krivim za zločine u logoru Keraterm bio je Predrag Banović, nekadašnji stražar. On je priznao da je učestvovao u pet ubistava, u premlaćivanju 25 ljudi i streljanju još dvoje u logoru. On je priznao da je bio svestan sistema zlostavljanja u logoru, i da je učestvovao u maltretiranju, premlaćivanju i ubijanju zatočenika da bi i sam doprineo tom sistemu zlostavljanja. Za ove zločine, Pretresno veće ga je osudilo na osam godina zatvora.

Pored zločina počinjenih u logorima, predmeti pred MKSJ bavili su se i drugim krivičnim delima počinjenim izvan ovih logora u opštini Prijedor. Darko Mrđa, pripadnik interventnog voda policijskih jedinica u Prijedoru, priznao je da je učestvovao u naročito gnusnom zločinu koji se odigrao dana 21. avgusta 1992 na planini Vlašić.

Darko Mrđa je učestvovao u pratnji organizovanog konvoja muslimanskih i drugih nesrpskih civila iz Tukova i logora Trnopolje iz okoline Prijedora, koji se kretao prema opštini Travnik. Konvoj se zaustavio na jednom mestu na putu uz rečicu Ilomsku, između Skender Vakufa i planine Vlašić. Na tom mestu, Darko Mrđa i drugi pripadnici interventnog voda su sproveli naređenje da se vojno sposobni muškarci izdvoje iz ostatka konvoja, lično su odabrali oko 200 muškaraca, koji su ukrcani u dva autobusa, i odvezli ih do Korićanskih stena. Muškarcima iz jednog od autobusa naređeno je da izađu iz autobusa. Sprovedeni su na stranu puta iznad duboke provalije, gde im je bilo naređeno da kleknu, nakon čega su ubijeni iz vatrenog oružja. Muškarci iz drugog autobusa izvođeni su u manjim grupama po dvojica ili trojica i potom ubijeni iz vatrenog oružja. Zajedno s drugim pripadnicima interventnog voda, Darko Mrđa je lično i direktno učestvovao u izvođenju, čuvanju, sprovođenju, streljanju i ubistvu nenaoružanih muškaraca na Korićanskim stenama. Osim dvanaestorice muškaraca koji su preživeli pokolj, poubijani su svi muškarci koji su izvedeni iz ta dva autobusa.

Za učešće u ovom zločinu, Darku Mrđi je izrečena kazna od 17 godina. Rekao je: "...Učestvovao sam u izdvajanju i ubistvu tih nekućinih ljudi. Iskreno se kajem zbog toga... I jako mi je teško da se suočim s onime što se desilo na Korićanskim stenama."

Zločini koje su ovi počinioци izvršili u logorima Omarska, Keraterm i Trnopolje, kao i na planini Vlašić, bili su deo široko rasprostranjene i sistematske kampanje. Biljana Plavšić, jedna od najviših rukovodilaca Republike Srpske tokom rata, 2003. godine izjasnila se krivom da je učestvovala u razvijanju i sprovođenju kampanje razdvajanja etničkih grupa. Ona je priznala da je rezultat toga bila smrt i proterivanje hiljada žrtava, najčešće pod veoma brutalnim okolnostima. U vezi sa zločinima počinjenim u Prijedoru, Biljana Plavšić je prihvatila da je u Omarskoj bilo ubistava i premlaćivanja i da se prema zatočnicima nehumano postupalo. Na izricanju kazne rekla je: "Saznanje da sam odgovorna za takve ljudske patnje i za kaljanje ugleda mog naroda uvijek će ostati dio mene." Pretresno veće osudilo je Biljanu Plavšić na jedanaest godina zatvora.

Budućnost

Pred Međunarodnim sudom još uvek traju suđenja za zločine počinjene u Prijedoru. Postupak protiv Miće Stanišića je u pretpretresnoj fazi, suđenje protiv Momčila Krajišnika je trenutno u toku, a postupak protiv Radoslava Brđanina, koji je dobio zatvorsku kaznu od 32 godine, nalazi se u žalbenoj fazi. Trojica optuženih su još na slobodi: Stojan Župljanin, načelnik regionalnog Centra službi bezbednosti (CSB) u Banjaluci i dvojica najviših rukovodilaca optuženih za zločine u ovoj oblasti, kao i brojnim drugim po celoj Bosni i Hercegovini, predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić i Komandant Vojske Republike Srpske (VRS) Ratko Mladić.

Ne može se poreći da su u Prijedoru počinjeni teški i gnusni zločini. Ne mogu se ispričati sve priče, ali MKSJ je podvrgao istrazi i suđenju jedan broj lica koja snose najveću odgovornost za zločine počinjene u Prijedoru. Međunarodni sud će suditi preostalim optuženima i saradivaće sa lokalnim sudovima u njihovim naporima da privedu pravdi one koje su učestvovali u "paklenoj orgiji progona" koja se odigravala u logorima Omarska, Keraterm i Trnopolje, i drugde u bivšoj Jugoslaviji.

-
- 1 Tužilac protiv Stakića, predmet broj IT-97-24, svedočenje svedoka Minke Čehajić, 15.maj 2002., koja je pročitala pismo svog muža Muhameda.
 - 2 Presuda, Tužilac protiv Stakića, predmet broj IT-97-24, 31.juli 2003, par. 174.
 - 3 Sažetak presude, Tužilac protiv Stakića, predmet broj IT-97-24, 31.juli 2003.
 - 4 Presuda, Tužilac protiv Stakića, predmet broj IT-97-24, 31. juli 2003, par. 44-84
 - 5 Sažetak presude, Tužilac protiv Kvočke i drugih. Predmet broj: IT-98-30/1, 2. novembar 2001.
 - 6 Mišljenje i presuda, Tužilac protiv Tadića Predmet broj: IT-94-1, 7. maj 1997., par. 565
 - 7 Presuda o kazni, Tužilac protiv Tadića Predmet broj: IT-94-1, 14. juli 1997.
 - 8 Mišljenje i presuda, Tužilac protiv Tadića Predmet broj: IT-94-1, 7. maj 1997., par. 479
 - 9 Mišljenje i presuda, Tužilac protiv Tadića Predmet broj: IT-94-1, 7. maj 1997.
 - 10 Mišljenje i presuda, Tužilac protiv Tadića Predmet broj: IT-94-1, 7. maj 1997., par. 726 i 730
 - 11 Sažetak presude, Tužilac protiv Kvočke i drugih, Predmet br.: IT-98-30/1, 2. novembar 2001.
 - 12 Tužilac protiv Sikirice i drugih, IT-95-8, Izjava Duška Sikirice, 19. septembar 2001,
 - 13 Presuda o kazni, Tužilac protiv Sikirice i drugih IT-95-8, 13. novembar 2001. par. 30
 - 14 Tužilac protiv Mrđe Predmet br.: IT-02-95, Izricanje kazne, Izjava Darka Mrđe, 22. oktobar 2003.
 - 15 Tužilac protiv Biljane Plavšić Predmet br.: IT-00-39/40, Činjenični osnovi Sporazuma o potvrdnom izjašnjenju o krivici.30.septembar 2002.
 - 16 Tužilac protiv Biljane Plavšić Predmet br.: IT-00-39/40, Izjava Biljane Plavšić 17. septembar 2002.
 - 17 Sažetak presude, Tužilac protiv Kvočke i drugih Predmet br. IT-98-30/1, 02. novembar 2001.